

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЖҮЙЕЛІК КӘСПКЕРЛІК: УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ, БИЗНЕС
ПЕН МЕМЛЕКЕТТІҢ КООПЕРАЦИЯСЫНЫҢ АҒЫМДАҒЫ
ЖАҒДАЙЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«СИСТЕМНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО: ТЕКУЩЕЕ
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ КООПЕРАЦИИ
УНИВЕРСИТЕТОВ, БИЗНЕСА И ГОСУДАРСТВА»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«SYSTEMIC ENTREPRENEURSHIP: THE CURRENT STATE
AND PROSPECTS OF COOPERATION BETWEEN
UNIVERSITIES, BUSINESS AND THE STATE»**

Нұр – Сұлтан, 2022

УДК 330
ББК 65
Ж 85

Рецензенты: вице-президент университета «Туран», д.э.н., профессор Алиев О.Ж.

профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, к.э.н. Мажитов Д.М.

Редакционная коллегия

Майдырова А.Б. – д.э.н., профессор, заведующий кафедрой, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан

Мырзахмет Ж.К. – PhD, доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан

Мырзахмет М.К. – к.ф/м.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан

ISBN 978-601-337-675-2

«Жүйелік кәсіпкерлік: университеттердің, бизнес пен мемлекеттің кооперациясының ағымдағы жағдайы мен перспективалары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Нұр-Сұлтан: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -224б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Системное предпринимательство: текущее состояние и перспективы кооперации университетов, бизнеса и государства». –Нур-Султан: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -224с.

Works of the International scientific and practical conference «Systemic entrepreneurship: the current state and prospects of cooperation between universities, business and the state». - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -224p.

УДК 330
ББК 65

ISBN 978-601-337-675-2

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

"YSTYQ SHELPEK" КЛУБЫНЫҢ ШОЛУ МАҚАЛАЛАРЫ
ОБЗОРНЫЕ СТАТЬИ КЛУБА «YSTYQ SHELPEK»
REVIEW ARTICLES OF THE YSTYQ SHELPEK CLUB

ТӘУЕКЕЛДЕРДІ ҚАБЫЛДАУ ЖӘНЕ САЯСАТ: COVID – 19
ПАНДЕМИЯСЫНЫҢ ДЕРЕКТЕРІ (Risk perceptions and politics: Evidence
from the COVID-19 pandemic)

(Джон М. Барриос, Яэль В. Хохберг Journal of Financial Economics —
Volume 142, Issue 2 November 2021, Pages 862-879)

Абдрахманова Жаннур Сериковна

abdrakhmanova.zhannur@inbox.ru

Экономика мамандығының докторанты, Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші – А.Т.Карипова

Бұл мақалада авторлар саясат адамның қауіп-қатерді қабылдауына және денсаулыққа байланысты дағдарыс жағдайында туындайтын таңдауына әсер ететінін көрсетеді. Және Америка Құрама Штаттарында COVID-19 дың денсаулыққа тигізетін әсері туралы айтылады.

Авторлар Covid-19-дың денсаулыққа әсерін өлшеудің әртүрлі тәсілдерін, сондай-ақ пандемиядан туындаған медициналық көмек сұранысы мен ұсынысындағы өзгерістердің вирустың өзінен басқа себептерден болатын өлімге әсер етуі мүмкін рөлін талқылаудан бастайды. Осы кезеңдегі өлім-жітімнің жалпы өсуін салыстыру 2019-2020 жж., 2020 жылы Covid-19-дан қайтыс болғандардың санымен салыстырғанда, пандемия денсаулыққа айтарлықтай жанама әсер еткенін көрсетеді.

Қауіп-қатерді қабылдау немесе күту экономикалық саламен шектелген экономикалық әдебиеттегі алдыңғы параметрлерден айырмашылығы, COVID-19 параметрі объективті деп санауға болатын денсаулыққа байланысты мінез-құлыққа әсер етеді.

Мақалада белгілі денсаулық дағдарысы немесе пандемия қалай пайда болатындығы туралы оптимистік болжам жасалып, адамдар бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жаңалықтармен хабардар болғандықтан мүмкін мұндай оптимизм саяси топтың басқа мақсаттарына қызмет ететіндіктен деп атап көрсетті.

Жаңалықтар көзін таңдай отырып, адам денсаулыққа қауіптің ауырлығын төмендететін деректердің түсіндірілуін бақылайды және нәтижесінде бұл жаңалықтар ағыны қолайсыз нәтиже беруі мүмкін деп санайды.

Пандемия жағдайында саяси міндеттеменің қауіпті қабылдауға әсерін зерттеу үшін авторлар қауіпті қабылдау мен одан туындайтын таңдауды алу үшін бірнеше жаңа шараларын қолданған. Біздің қауіп-қатерді қабылдау шаралары

Google-дан іздеу деректері ұқсас жұмыста адамдардың назарын өлшеу және бағаның өзгеруін болжау үшін қолданылған оны пандемия жағдайларында қарастырған.

Интернеттен іздеу - бұл адамның тақырыпқа деген алаңдаушылығын көрсететін ақпаратқа деген сұраныстың көрсеткіші. Белгілі бір жерде және белгілі бір уақыт аралығында іздеу сұраныстарының үлесі неғұрлым жоғары болса, халық үшін күтілетін қауіп соғұрлым жоғары болады.

Біздің тәуекелді қабылдаудағы екінші шарамыз нақты экономикалық тәуекелді қабылдауға бағытталған. Біз жұмыссыздыққа байланысты сұраныстар бойынша іздеу үлесін жеке адамдардың пандемияның экономикалық және қаржылық тәуекелдерін қабылдауын ескере отырып өлшейміз.

Мысалы уақыт өте келе АҚШ-тағы қоңыраулар саны өскен сайын күрт артады. Белгілі бір уақытта қабылдауды тіркейтін сауалнамалардан айырмашылығы, Google іздеу деректерін осылай қолданудың маңызды артықшылығы - біз іздеу әрекетін күнделікті деңгейде бақылап, пандемияның дамуындағы өзгерістерді қадағалай аламыз. Бұл жағдай мен өлім жағдайлары болған кезде және маңызды оқиғалар орын алған кезде қауіп-қатерді қабылдау қалай өзгеретінін түсінуге мүмкіндік береді.

Мақала авторлары екінші көрсеткіштер жиынтығы ретінде жеке адамдар жасаған соңғы таңдауды көрсетеді. Бұл Unacast-тің жеке деректерін қолдану, ол АҚШ-тағы ондаған миллион ұялы телефондардан орналасқан жер туралы деректерді жинайды және өңдейді және орналасқан жерге байланысты әртүрлі өлшемдерді округ деңгейінде есептейді.

АҚШ-тағы әр күн мен әр округ үшін біз маңызды емес дүкендер мен қызметтерге барудың пайыздық өзгеруін аптаның сол күніндегі COVID-19-ға дейінгі орташа деңгейден аламыз, онда негізгі орындарға осындай орындар кіреді азық-түлік дүкендері, үй жануарлары дүкендері мен дәріханалар сияқты. COVID-19-мен байланысты әлеуметтік алыстау әрекеттері тұтынушылық белсенділікті «маңызды емес» бизнестен «маңызды» бизнеске, сондай-ақ мейрамханалар мен барлардан азық-түлік және басқа да азық-түлік сатушыларға бағыттау арқылы ресурстарды қайта бөлудің айтарлықтай әсерін тигізді деген құжат. Осылайша, бұл көрсеткіш тұтыну мен тұтыну шығындарын экономиканың бір сегментінен («маңызды емес») екіншісіне («маңызды») қайта бөлудегі халық топтары арасындағы айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Тәуекел туралы негізгі ұғымдардағы айырмашылықтардың нәтижесінде мінез-құлықтың өзгеруінің қосымша көрсеткіші ретінде біз әр күн үшін және АҚШ-тың әр округі үшін өткен орташа күндік қашықтықтың өзгеруін аптаның басынан бастап аптаның сол күніндегі орташа мәнге қатысты қолданамыз.

Тіпті COVID-19-ның өлімге әсерін сандық бағалау қиын. 2020 жылы COVID-19 ауруымен байланысты өлім-жітім саны оның салдары айтарлықтай болғанын көрсетсе де, бұл көрсеткіш пандемияның өлім-жітімге әсерін елеусіз қалдыруы мүмкін. Америка Құрама Штаттарында 2020 жылы 3,4 миллион өлім болды, бұл 2019 жылы 2,9 миллион өлімнен 504 000-ға көп. Дамып келе жатқан

және өзгеріп жатқан клиникалық көріністер, ерте пандемияны сипаттайтын тестілеудің сәтсіздіктерімен қатар, өлімге әкелуі мүмкін COVID-19 тіркелмеген күйінде қалады. Covid-19 жанама әсерлері пандемиямен байланысты өлім-жітімді арттырды.

Пандемияға байланысты төтенше жағдайларға байланысты көптеген іс-шаралар тоқтатылды. Президент Covid-19 туралы жариялағаннан кейін көп ұзамай 2020 жылдың наурызында елдегі төтенше жағдайдың өршуі, медициналық көмек орталықтары және медициналық қызметі көмек жоспарлы операциялардың көпшілігін және шұғыл емес медициналық, хирургиялық және стоматологиялық процедураларды болдырмауға немесе кейінге қалдыруға кеңес берді.

Ұлттық және мемлекеттік деңгейдегі саясат тапшы жеке қорғаныс құралдарын үнемдеу, Covid-19 пациенттеріне арналған төсек-орын мен персоналды көбейту мақсатында пациенттердің санын азайтуға бағытталған шаралар қарастырды.

Елде Covid-19-мен байланысты емес аурулар мен өлім-жітімді артты. Пандемия кезінде медициналық қызмет көрсетушілердің көлемінің күрт төмендеуі және шығындарының артуы көптеген медициналық қызмет көрсетушілер үшін қаржылық қиындықтарға әкелді.

Дағдарыс кезінде қызмет көрсетушілерге бөлінген 187 миллиард долларлық федералды көмек COVID-19 ауруының ауыртпалығына немесе ауруханалардың қаржылық жағдайына көп қатысы жоқ және көптеген қиын жеткізушілерді құтқара алмады, тіпті жақсы ресурстары бар ауруханалар желісі болса да, олардың шығындары көмекпен өтелді.

Медициналық практиканың шамамен 8%-ы мен ауылдық ауруханалардың рекордтық санының жабылуы, әдетте жеткізушілердің шоғырлануымен бірге жүретін медициналық көмектің жоғары бағасы мен төмен сапасы ұзақ мерзімді перспективада пациенттерді емдеу нәтижелеріне әсер етуі мүмкін.

Елде Covid-19-мен байланысты емес аурулар мен өлім-жітімді артты. Пандемия кезінде медициналық қызмет көрсетушілердің көлемінің күрт төмендеуі және шығындарының артуы көптеген медициналық қызмет көрсетушілер үшін қаржылық қиындықтарға әкелді.

Дағдарыс кезінде қызмет көрсетушілерге бөлінген 187 миллиард долларлық федералды көмек COVID-19 ауруының ауыртпалығына немесе ауруханалардың қаржылық жағдайына көп қатысы жоқ және көптеген қиын жеткізушілерді құтқара алмады, тіпті жақсы ресурстары бар ауруханалар желісі болса да, олардың шығындары көмекпен өтелді.

Медициналық практиканың шамамен 8%-ы мен ауылдық ауруханалардың рекордтық санының жабылуы, әдетте жеткізушілердің шоғырлануымен бірге жүретін медициналық көмектің жоғары бағасы мен төмен сапасы ұзақ мерзімді перспективада пациенттерді емдеу нәтижелеріне әсер етуі мүмкін.

2020 жылдың наурызы, бір кездері халықтың көп бөлігі вирус туралы біле алды. Жұмыссыздық шарттарын іздеу 2020 жылдың наурыз айының ортасынан бастап күрт өседі. Істер тез өсе бастайды және маңызды емес кәсіпорындардың

мемлекеттік деңгейде жабылуы қарастырыла бастады және АҚШ-тағы пандемияның таралуының экономикалық белгісіздігінің өсуімен өсуді жалғастыруда. Күнделікті жүру қашықтығы да, маңызды емес кәсіпорындарға бару да төмендейді.

Бұл мақалада көрсеткішті қабылдауға саяси ықпал етудің мүмкін кең ауқымы COVID-19 пандемиясы кезіндегі тәуекелді қабылдаудағы саяси байланысты вариацияны зерттеу арқылы тәуекел мен таңдау көрінеді. Жеке адамдардың Google-да іздеу әрекеттері туралы жаңа деректерді пайдалану және жеке адамдардың күнделікті жүру қашықтығындағы өзгерістерді және маңызды емес кәсіпорындар мен қызмет көрсету орындарының деректері, маңызды құжатты қолданылды. Жоғары және төмен аймақтардың реакцияларындағы алшақтық Трамптың 2016 жылғы президенттік сайлаудағы жергілікті сайлаудағы дауыс үлесі Covid19 жағдайларына әсерін, Трамптың дауыс үлесі жоғары аймақтарда алдын ала COVID-19 жағдайлары қарастырылған.

Сонымен қатар мақалада нәсілдік және этникалық айырмашылықтарға назар аударып отырып, COVID-19 денсаулыққа неге біркелкі емес әсер ететіні туралы әртүрлі түсіндірмелер берілген. Авторлар байқалған факторларды ұйымдастырудың негізін ұсынады және олардың денсаулық пен әлеуметтік-экономикалық факторлардың қауіп-қатеріндегі бұрын болған айырмашылықтарға немесе сол факторлардың әр түрлі топтарға әсер етуіндегі айырмашылықтарға байланысты екенін қарастырады.

Пандемия кезінде байқалған денсаулық теңсіздігінің модельдері Америка Құрама Штаттарында COVID-19-дан бұрын пайда болған модельдерді бейнелегенін және пандемияға қарсы тұру технологияға, денсаулық сақтау саясатына және кең әлеуметтік саясатқа қалай әсер ететіні туралы ойларды ұсынады.

Алайда, қауіп-қатерді қабылдаудағы айырмашылықтардың балама тетігі-кейбір адамдардың негізгі көзқарастардан бас тартуға ішкі бейімділігі және бұл адамдар бір саяси партияны басқасынан артық көруі мүмкін деген ұстанымдыда айтқан.

Жақында мақұлданған COVID-19 вакциналарының енгізілуімен аурудың денсаулық пен қоғамға тигізетін жойылуы жақын арада тоқтайды деген үміт пайда болды.

Алайда, елдің пандемияға батуы кезінде байқалған денсаулық жағдайындағы өзгерістер біз одан шыққан кезде де байқалуы мүмкін.

COVID-19 денсаулығына орта мерзімді және ұзақ мерзімді әсер ету, сонымен қатар болашақта пайда болатын жұқпалы аурулардың жаңа өршуінің салдары, сөзсіз, саясаткерлердің бұрын-соңды болмаған қиындықтарға қаншалықты тиімді және әділ жауап беретіндігімен анықталады.